

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ตลอดจนทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิธีการตั้งชื่อบัญญัติผู้ใช้ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัย ได้แก่

2.1.1 ทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive Linguistics)

2.1.2 ทฤษฎีต้นแบบเรื่องการจำแนกประเภท (Categorization)

2.1.3 แนวคิดเรื่องการจัดกลุ่มทางความหมาย (Semantic Domain)

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ได้แก่

2.2.1 มโนทัศน์ (Concept)

2.2.2 โครงสร้างมโนทัศน์ (Conceptual Structure)

2.2.3 การจำแนกประเภททางความหมาย (Semantic Categorization)

2.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกประเภท

2.2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งชื่อในภาษาไทย

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

2.1.1 ทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive Linguistics)

ทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive Linguistics) มีแนวคิดที่ว่าภาษาเป็นภาพสะท้อนของความคิด (Cognition) และการประมวลผลความคิด (Conceptual Process) ของมนุษย์ การอธิบายปรากฏการณ์ที่สำคัญในภาษาจะทำให้สามารถอธิบายความคิดและการประมวลผลความคิดของมนุษย์ได้ อุนเกอร์ และ ชมิท (Ungerer & Schmid, 1996) นักภาษาศาสตร์ปริชานมองว่าระบบความคิดของมนุษย์ เป็นผลมาจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยกล่าวถึงแนวคิดในการศึกษาภาษาศาสตร์ปริชานในปัจจุบันว่ามี 3 ประการดังนี้

1. แนวคิดด้านประสบการณ์ (Experiential View) แนวคิดนี้ศึกษาในเรื่องต่างๆ ที่สามารถอธิบายลักษณะของการใช้ภาษาของมนุษย์ได้ การที่ผู้ใช้ภาษาแต่ละคนให้คำนิยามถึงสิ่งเดียวกันแตกต่างกัน เนื่องจากประสบการณ์ที่แตกต่างกันของแต่ละคน จึงทำให้สามารถสะท้อนประสบการณ์นั้นออกมาในรูปการใช้ภาษา เช่น ยานพาหนะบนท้องฟ้าที่มีรูปร่างยาว ใหญ่ มีปีกนั้น บางคนเรียกว่า “เรือบิน” ทั้งนี้เพราะคนมีประสบการณ์เกี่ยวกับยานพาหนะที่เป็นเรือมาก่อน จึงเห็นว่าพาหนะนี้มีลักษณะคล้ายเรือ บางคนอาจเรียกว่า “เครื่องบิน” เนื่องจากยานพาหนะหลายประเภททั้งเรือและรถต่างก็ต้องใช้เครื่องยนต์ในการขับเคลื่อน ส่วนคำว่า “บิน” เกิดจากประสบการณ์ที่เห็นสัตว์บนท้องฟ้า เช่น “นก” ใช้อาการที่เรียกว่า “บิน” ในการทรงตัวอยู่บนท้องฟ้า จากประสบการณ์ดังกล่าวจึงนำมาประสมประสานกันเรียกชื่อสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นต้น

2. แนวคิดด้านความเด่นในการรับรู้ (Prominence View) แนวคิดนี้ช่วยอธิบายถึงการจัดลำดับของข้อมูลในแต่ละเหตุการณ์ และสัมพันธ์กับเรื่องการรับรู้ภาพที่ปรากฏ เช่น เมื่อเราเห็นต้นไม้กับบ้าน เราสามารถมองและพูดได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ต้นไม้อยู่หน้าบ้าน หรือบ้านอยู่หลังต้นไม้ก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าเราให้ความสำคัญในการรับรู้ว่าสิ่งใดสำคัญกว่ากัน

3. แนวคิดด้านความใส่ใจ (Attendance View) แนวคิดนี้อธิบายปรากฏการณ์ในการที่เราจะเลือกรับสิ่งที่มากระทบกับประสาทสัมผัสบางส่วนของเรา เช่น เราพูดว่า “รถชนแมว” มากกว่าที่จะพูดว่า “แมวกระเด็นเพราะรถชน” เนื่องจากเราให้ความสำคัญกับเหตุการณ์มากกว่าแมว นอกจากนี้แนวคิดนี้สามารถนำมาอธิบายถึงการเลือกใช้ความหมายของคำในกรอบความคิดที่ต่างกัน เช่น เรื่องของการซื้อ-ขาย (กริยา ซื้อ-ขาย) กล่าวคือ เราอาจจะพูดว่า “ฉันซื้อเสื้อผ้ามาตั้งหลายชุด” เป็นการพูดที่ให้ความสำคัญกับตัวผู้พูดที่กระทำการซื้อ หรืออาจจะพูดว่า “เสื้อผ้าพวกนี้เขาขายลดราคาให้ฉัน” เป็นการพูดที่ให้ความสำคัญกับเสื้อผ้าที่ขายให้แก่ผู้พูด เป็นต้น

เลคอฟฟ์ (Lakoff, 1987) ได้กล่าวถึงแบบจำลองความคิด (Cognitive Model) ที่นำมาใช้ในการศึกษาภาษาตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน เขาเสนอวิธีการสร้างแบบจำลองความคิดเพื่อวิเคราะห์ระบบความคิดของมนุษย์จากการใช้ภาษา โดยนำมาใช้ในการศึกษาอุปลักษณะ เขากล่าวว่าอุปลักษณะเกิดจากการนำเอาประสบการณ์ที่มีอยู่หรือสิ่งที่คุ้นเคยมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่หรือสิ่งที่ไม่คุ้นเคย ซึ่งเชื่อว่าความคิดกำกับการใช้ภาษาของคนในสังคม ดังนั้นอุปลักษณะที่คนในสังคมต่างๆ ใช้จึงสะท้อนให้เห็นระบบความคิดของคนในสังคมได้

ในปัจจุบัน การศึกษาความหมายตามแนวทางของภาษาศาสตร์ปริชาน เป็นการศึกษาความหมายที่เรียกว่า ทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชาน (Cognitive Semantics) โดยมีแนวคิดที่ว่าภาษาไม่ได้มีความสัมพันธ์กับวัตถุหรือความเป็นจริงในโลกโดยตรง การรับรู้ของมนุษย์และการเข้าใจ

โลกเป็นพื้นฐานของโครงสร้างทางภาษาของมนุษย์ การศึกษาความหมายตามแนวภาษาศาสตร์ปริชานมุ่งอธิบายถึงการใช้ภาษาที่เป็นผลมาจากกระบวนการคิด ซึ่งได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ในการรับรู้เรื่องเกี่ยวกับโลก ประสบการณ์การใช้ภาษาไม่ได้มีความหมายถึงสิ่งที่เราอ้างถึง การรับรู้หรือการเรียนรู้ภาษาเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่จะสัมพันธ์กับกระบวนการคิด ภาพในใจ ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับโลกอีกด้วย เช่น การรับรู้ทางประสาทสัมผัส อารมณ์ ความรู้สึก และสังคม เลคอฟฟ์ (Lakoff, 1987) กล่าวว่าทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชานมีสมมติฐานว่า ภาษาสะท้อนการรับรู้และการมองโลกของมนุษย์ การเรียนรู้และเข้าใจภาษาสัมพันธ์กับประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ ดังนั้นการศึกษาความหมายในภาษาจึงไม่สามารถแยกความหมายออกจากประสบการณ์

การศึกษาความหมายตามแนวทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชาน ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1. ความคิดขั้นพื้นฐาน (Basic-level) เป็นความคิดที่เป็นผลมาจากการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ ของมนุษย์จะถูกกำหนดโครงสร้างอยู่ที่ระดับนี้และเป็นระดับความคิดที่มนุษย์สามารถแยกแยะความแตกต่างของสิ่งต่างๆ เช่น สามารถแยกความแตกต่างของสัตว์ประเภทต่างๆ ได้ เมื่อมนุษย์มองเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มนุษย์จะนำระดับความคิดขั้นพื้นฐานมาใช้เรียกวัตถุที่เห็น โดยสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มพื้นฐานจะมีคุณสมบัติหรือลักษณะร่วมที่เป็นสากล เช่น ได้ยินคำว่า แก้ว มนุษย์มักจะสร้างภาพในความคิดเป็นแก้วทั่วไป กล่าวคือ เป็นแก้วที่ประกอบด้วยที่นั้งและขาแก้ว 4 ขา ไม่ได้เป็นแก้วที่มีลักษณะพิเศษใดๆ

2. ความคิดที่สะท้อนออกมาเป็นภาพ (Image-schema) เป็นรูปแบบของความคิดซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ของมนุษย์ เช่น การมองว่าร่างกายคือภาชนะ (BODY IS CONTAINER) ความคิดนี้เห็นได้จากการใช้ภาษา เช่น “Put the toothbrush into your mouth.” ในภาษาอังกฤษ การใช้คำว่า “put” กับร่างกาย เป็นการมองว่าร่างกายเป็นภาชนะที่สามารถนำสิ่งอื่นๆ ใส่เข้าไปได้ ในภาษาไทยมีโครงสร้างความคิดนี้เช่นกัน เช่น หายใจเข้า หายใจออก เป็นการแสดงให้เห็นความคิดของผู้ใช้ภาษาว่าเปรียบร่างกายมนุษย์เป็นภาชนะที่สามารถมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเข้าหรือออกจากตัวเราได้

ในเรื่องระดับความคิดขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และความคิดที่สะท้อนออกมาเป็นภาพนั้น อุนเกอร์ และ ชมิท (Ungerer & Schmid 1996, p.127) กล่าวว่า ทั้งสองเรื่องนี้เกิดจากการติดต่อกันระหว่างประสบการณ์ทางร่างกายของมนุษย์กับโลก หรือเรียกได้ว่าเกิดจากประสบการณ์พื้นฐานของมนุษย์

ทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชานสามารถนำไปศึกษาในเรื่องของการใช้ภาษาต่างๆ เช่น การตั้งชื่อ อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ นามนัย และการจัดกลุ่มคำตามความสัมพันธ์ทางความหมาย เป็นต้น

2.1.2 ทฤษฎีต้นแบบเรื่องการจัดประเภท (Categorization)

ในการจัดคำเข้าในกลุ่มความหมายเดียวกันนั้น มนุษย์จะต้องมีความสามารถในการจำแนก และจัดประเภทของสรรพสิ่งต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน แนวคิดเรื่องการจัดประเภท (Categorization) นั้นเป็นแนวคิดที่อยู่ในทฤษฎีต้นแบบ หรือ Prototype Theory โดยทฤษฎีต้นแบบนี้ นักภาษาศาสตร์ปริชานได้นำมาประยุกต์ใช้ในเรื่องของความหมาย และไวยากรณ์ โดยมีแนวคิดว่าการจัดประเภทหรือการจัดกลุ่มของสรรพสิ่งต่างๆ เราจะยึดหลักจากต้นแบบที่เป็นตัวแทนของกลุ่ม กล่าวคือ ถ้าสิ่งใดมีลักษณะร่วมกับสิ่งที่เป็นตัวแทนของกลุ่มหรือต้นแบบของกลุ่มสิ่งนั้นก็สามารถถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกันได้

อุงเกอร์ และ ชมิท (Ungerer & Schmid, 1996) ได้กล่าวถึงความสามารถของมนุษย์ในการจัดประเภทของสรรพสิ่งต่างๆ ว่ามนุษย์มีความสามารถในการจัดประเภท หรือเรียกสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในโลก โดยที่มนุษย์นั้นสามารถเรียกชื่อสิ่งต่างๆ ที่มีความแตกต่างกัน เช่น ต้นไม้ สัตว์ และพืช ซึ่งบางครั้งอาจประสบกับปัญหาในการจำแนกเรื่องของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หรือส่วนต่างๆ ของร่างกายในเรื่องของการระบุขอบเขตของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้ชัดเจน เนื่องจากสิ่งบางสิ่งมีความคลุมเครือในการกำหนดขอบเขต เช่น กล้วยจะร่างกาย เช่น เช้า ช้อเท้า และเท้า เราไม่สามารถกำหนดได้อย่างชัดเจนว่าพื้นที่ของกล้วยเหล่านี้มีบริเวณเริ่มต้น และสิ้นสุด ณ ที่ใด เช่นเดียวกับคำว่า “หุบเขา” (valley) เราไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนอีกเช่นกันว่าบริเวณหุบเขามีจุดเริ่มต้น และสิ้นสุด ณ ที่ใด และบริเวณเนื้อที่ส่วนที่เป็นหุบเขานั้นกว้างใหญ่เพียงใด ดังนั้นการจัดประเภทของสรรพสิ่ง จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการรับรู้ และความคิดของมนุษย์ กล่าวคือ การจัดประเภทเป็นการใช้การรับรู้ของมนุษย์ในการตัดสินใจ และจัดประเภทของสรรพสิ่งต่างๆ

การจัดกลุ่มเป็นเรื่องที่สำคัญในภาษา เราสามารถนำแนวคิดในประเด็นเรื่องการจัดประเภทหรือการจัดกลุ่มตามทฤษฎีต้นแบบ มาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทางภาษา เช่น ปรากฏการณ์ที่คำมีหลายความหมาย (Polysemy) ซึ่งสามารถใช้ทฤษฎีต้นแบบในการอธิบายการจัดประเภทของคำหลายความหมาย และนำคุณสมบัติ (Attributes) ของคำที่มีร่วมกันมาอธิบายได้ รวมทั้งในเรื่องการตั้งชื่อของสรรพสิ่งต่างๆ สามารถอธิบายตามทฤษฎีต้นแบบเรื่องการจัดประเภท

ประเภทหรือการจัดกลุ่มตามความหมายได้ว่า มนุษย์มีการเรียกชื่อของสรรพสิ่งต่างๆ และจัดสรรพสิ่งต่างๆ ที่มีคุณสมบัติร่วมกันกับคุณสมบัติของต้นแบบเข้าไว้ในกลุ่ม กล่าวคือ ถ้าคำใดมีความหมายร่วมกับสมาชิกในกลุ่มนั้นๆ คำนั้นก็จะสามารถถูกจัดเป็นสมาชิกของกลุ่มได้

2.1.3 แนวคิดเรื่องการจัดกลุ่มทางความหมาย (Semantic Domain)

การจัดกลุ่มทางความหมาย คือ การจัดกลุ่มทางความหมายของคำ ซึ่งมีองค์ประกอบทางความหมายร่วมกัน เทย์เลอร์ (Taylor, 2002) กล่าวว่า การจัดกลุ่มทางความหมายของคำ ต้องอาศัยความรู้พื้นฐานร่วมด้วย เช่น คำว่า “พ่อ” หมายถึง มนุษย์ผู้ชายที่เป็นผู้ใหญ่ และมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและลูก กล่าวคือ หากคนๆ หนึ่งไม่มีลูก ก็ไม่สามารถเรียกคนๆ นั้นว่าพ่อได้ นอกจากนี้ เมื่อคำว่า “พ่อ” แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จึงสามารถจัดอยู่ในกลุ่มคำแสดงความสัมพันธ์แบบเครือญาติได้ เช่น พ่อ, ลูก, ป้า, หลาน ซึ่งคำดังกล่าวนี้จัดอยู่ในกลุ่มความหมายเดียวกัน ที่มีองค์ประกอบทางความหมายร่วมกัน

ไนดา (Nida, 1975) กล่าวว่า วงความหมาย (Semantic Domain) ประกอบขึ้นจากกลุ่มของความหมาย ซึ่งมีองค์ประกอบทางความหมายร่วมกัน ไนดาได้จัดประเภทของคำนามตามกลุ่มทางความหมาย ได้แก่ สรรพสิ่ง (entities) โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สรรพสิ่งที่ไม่มีชีวิตและสรรพสิ่งที่มีชีวิต สามารถจำแนกประเภทย่อยได้ดังนี้

1. สรรพสิ่งที่ไม่มีชีวิต (inanimate entities) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.1 สรรพสิ่งตามธรรมชาติ (natural entities) แบ่งออกเป็น

1.1.1 สภาพตามภูมิศาสตร์ (geographical entities) เช่น บรรยากาศที่อยู่บนท้องฟ้า เช่น sky, cloud เรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น heaven, hell เรื่องที่สัมพันธ์กับโลก เช่น world, valley, sea, farm, kingdom

1.1.2 วัตถุทางธรรมชาติ (natural substances) เช่น iron, rock, water, fire, crystal

1.1.3 พืชและผลผลิตจากพืช (flora and plant products) เช่น tree, grass, wood, olive, leaf

1.2 สรรพสิ่งประดิษฐ์หรือสร้างขึ้น (manufactured or constructed entities) แบ่งออกเป็น

1.2.1 วัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งไม่ใช่สิ่งก่อสร้าง (artifacts (non constructions)) เช่น chariot, axe, garments, disk, paper

1.2.2 วัตถุที่มีการแปรรูป (processed substances) เช่น food, perfume, medicines

1.2.3 สิ่งก่อสร้าง (constructions) เช่น building, market, pool, bedroom

2. สรรพสิ่งที่มีชีวิต (animate entities) แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

2.1 สัตว์, นก, แมลง (animals, birds, insects) เช่น beast, fox, dog

2.2 มนุษย์ (human beings) เช่น man, girl, tribe, son, husband, citizen, friend, head, body

2.3 พลังหรือคนที่อยู่เหนือธรรมชาติ (supernatural powers or beings) เช่น god, heavenly being, ghost

2.2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.2.1 มโนทัศน์ (Concept)

2.2.2 โครงสร้างมโนทัศน์ (Conceptual Structure)

2.2.3 การจำแนกประเภททางความหมาย (Categorization)

2.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกประเภท

2.2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งชื่อในภาษาไทย

2.2.1 มโนทัศน์ (Concept)

มโนทัศน์เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับการอธิบายความหมายของถ้อยคำที่ใช้ในการสื่อสาร ดังที่ ออกเดน และ ริชาร์ด (Ogden & Richards, 1972) กล่าวว่า ความหมายของคำเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษา ความคิด และวัตถุในโลก โดยที่รูปภาษานั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับวัตถุ แต่จะมีความหมายได้โดยผ่านมโนทัศน์ และนำรูปภาษาที่มีความหมายนั้นมาอ้างถึงภาพของสิ่งที่ปรากฏบนโลก ความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษากับความคิดของ Ogden และ Richards นี้สัมพันธ์กับแนวคิดของ พาล์มเมอร์ (Palmer, 1997) ที่กล่าวถึงมโนทัศน์ว่า “ที่ไหนก็

ตามที่มีคำ ก็จะมีมโนทัศน์ ซึ่งเป็นความหมายของคำๆ นั้น" (Wherever we have a word there will be a concept and the concept will be the meaning of the word.)

แจ๊คเคนดอฟ (Jackendoff, 1992) (อ้างใน saeed, 1997) ให้ความหมายของมโนทัศน์ว่า หมายถึง ตัวแทนของความคิดที่เป็นความหมายในการใช้ภาษา และได้อธิบายว่ามโนทัศน์โดยทั่วไปในภาษามีอยู่ 2 แบบ ได้แก่ 1) เป็นสิ่งที่มีอยู่ในโลก และ 2) เป็นสิ่งที่อยู่ในความคิดของคนๆ หนึ่งเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นผลมาจากการจินตนาการที่แสดงออกโดยผ่านภาษาท่าทาง รูปภาพ และอื่นๆ

เมื่อมโนทัศน์เป็นเรื่องของความหมาย มโนทัศน์จึงนำมาเชื่อมโยงกับการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ ตามที่ เลคอฟฟ์ และ จอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980) กล่าวถึงระบบความคิดของมนุษย์ว่าประกอบไปด้วยสิ่งที่เรารับรู้และเข้าใจในความเป็นไปต่างๆ บนโลก กล่าวได้ว่า ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เรามีความสัมพันธ์กับผู้อื่น และภาษาที่มนุษย์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นภาษาที่มีลักษณะของการเปรียบเทียบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของคนในสังคม ดังนั้นกล่าวได้ว่ามโนทัศน์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการใช้ภาษาของคนในสังคม

ซาอีด (Saeed, 1997) ได้กล่าวไว้ว่า มโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษานั้นจะได้มาจากการอธิบายโดยการให้ตัวอย่างหรือให้รายละเอียด ยกตัวอย่างเช่น ขณะที่เดินอยู่กับเด็กและเห็นสุนัข เราก็จะบอกเด็กว่า "นั่นคือสุนัข" หรือ "ดูสุนัขซิ" เป็นต้น จากนั้นเด็กก็จะเริ่มเรียนรู้และสร้างมโนทัศน์จากประสบการณ์ ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะนี้จะถูกแสดงโดยการใช้ภาษา และขึ้นอยู่กับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความหมายของคำที่มีอยู่ก่อน

โซวา (Sowa, 1984) (อ้างใน อุษา, 2544) อธิบายว่า มโนทัศน์เป็นนามธรรมและเป็นหน่วยพื้นฐานในการแสดงความคิด มโนทัศน์เป็นหน่วยที่แยกออกจากกันโดยอิสระ เช่น การที่คนเห็นภาพ "แมวนั่งอยู่บนเสื้อ" ว่าเป็นผลมาจากการรับรู้ภาษากับมโนทัศน์ ซึ่งถูกแสดงออกมาเป็นถ้อยคำในภาษาต่างๆ โดยที่คำในประโยคนั้นเป็นมโนทัศน์ที่เป็นหน่วยย่อยและรวมกันเป็นมโนทัศน์ของประโยค "แมวนั่งอยู่บนเสื้อ"

ส่วนการอธิบายคำว่า "มโนทัศน์" ในภาษาไทยนั้นได้มีผู้ให้คำจำกัดความหลายท่านได้แก่

สุชา จันทน์อม (2531) (อ้างใน อุษา, 2544) ได้กล่าวถึง มโนทัศน์ โดยเรียกว่า "ความคิดรวบยอด" ซึ่งหมายถึง สัญลักษณ์ที่ใช้แทนสิ่งของหรือสถานการณ์หลายๆ อย่างที่มีความหมายร่วมกัน เช่น ปลาฉลาม สุนัข วัวและควาย มีลักษณะร่วมกันคือ เลี้ยงลูกด้วยนม ดังนั้นเราจึงเรียกสัตว์เหล่านี้ว่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

อุทุมพร มีเจริญ (2542) กล่าวถึง มโนทัศน์ ว่าเป็นตัวแทนความคิด ความรู้ ความเข้าใจของคนที่มีต่อสรรพสิ่ง โดยเกิดขึ้นจากการรับรู้สิ่งรอบตัวประกอบกับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่

รุ่งทิพย์ ศิรินวาสเสถียร (2533) เรียก มโนทัศน์ ว่า “มโนภาพ” โดยกล่าวว่า มโนภาพเป็นเรื่องของภาพซึ่งเกิดขึ้นในใจของผู้พูดและผู้ฟัง ในการที่เราจะเข้าใจมโนภาพหนึ่งนั้น นอกจากเราจะเข้าใจโดยอาศัยภาพที่เกิดขึ้นในใจแล้ว เรายังเข้าใจมโนภาพนั้นโดยการนำไปเชื่อมโยงกับภาพอื่นๆ

ประสิทธิ์ ภาพยักลอน (2523) กล่าวถึงมโนทัศน์ว่าเป็นความเข้าใจและความคิดขั้นสุดท้ายของคนๆ หนึ่งที่มีต่อสิ่งหนึ่งโดยความเข้าใจ และความคิดนั้นจะเป็นนามธรรม

2.2.2 โครงสร้างมโนทัศน์ (Conceptual Structure)

โครงสร้างมโนทัศน์ คือ โครงสร้างทางภาษาที่แสดงให้เห็นถึงระบบมโนทัศน์ (Conceptual System) ของผู้ใช้ภาษา ซึ่งมักจะแสดงให้เห็นผ่านทางระบบไวยากรณ์และคำศัพท์

โกลด์เบิร์ก (Goldberg, 1996) กล่าวว่า โครงสร้างมโนทัศน์ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างระบบความหมายกับระบบข้อความ ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของภาษา ความสัมพันธ์ในเรื่องความคิดกับการวิเคราะห์ทางไวยากรณ์ บทบาทและธรรมชาติของอุปลักษณ์ รวมไปถึงเรื่องของระบบปริธาน ในเรื่องการศึกษาธรรมชาติของภาษานั้น เซียนกิ (Cienki, 2001) กล่าวว่า การศึกษาธรรมชาติทางไวยากรณ์หรือโครงสร้างทางภาษา ไม่ใช้การอธิบายเพียงหน้าที่ทางภาษาในสถานการณ์การใช้ภาษาต่างๆ เท่านั้น แต่ผลการศึกษายังทำให้เห็นการทำงานทางด้านจิตใจของมนุษย์ที่เป็นระบบและมีขอบเขต

นอกจากนี้ บาร์ชาโลว (Barsalou, 2003) ยังได้กล่าวถึงระบบความคิดของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับการสื่อสารว่า ประกอบไปด้วยองค์ความรู้แบบจำแนกประเภทที่เกี่ยวกับโลก โดยสัมพันธ์กับกระบวนการแบบใช้สาย (online) และกระบวนการแบบไร้สาย (offline) กล่าวคือ กระบวนการแบบใช้สายเป็นกระบวนการที่ต้องมีการสื่อสารกับภายนอก ทั้งการรับเข้าและการส่งออก ได้แก่ การรับรู้ การจำแนกประเภท การแสดงความคิดเห็น และการกระทำต่างๆ ส่วนกระบวนการแบบไร้สายเป็นกระบวนการอัตโนมัติที่เกิดจากระบบการทำงานภายในของสมอง ได้แก่ ความทรงจำ ภาษาและความคิด

ทาลมี (Talmy, 2003) ศึกษาวิเคราะห์ธรรมชาติของโครงสร้างทางภาษาเพื่อเปรียบเทียบกันในระบบความคิดหลายๆ แง่มุม และอธิบายในเรื่องเกี่ยวกับประโยคและโครงสร้าง

ทางความคิดว่า ประกอบด้วยคำศัพท์ต่างๆ ที่มีความหมายรวมกันเข้าเป็นความหมายโดยรวมของประโยค ในขณะที่หน่วยทางไวยากรณ์จะรวมกันเพื่อแสดงโครงสร้างทางไวยากรณ์ ซึ่งเป็นตัวสร้างและแสดงให้เห็นถึงระบบโครงสร้างมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาได้

ตัวอย่างเช่น “เครื่องบินบินผ่านหลังคาบ้าน”

คำว่า “เครื่องบิน” และ “หลังคาบ้าน” เป็นหน่วยนามที่ทำให้เรามองเห็นมโนทัศน์ของสิ่งที่เรียกว่า เครื่องบิน และ หลังคา ที่เป็นส่วนประกอบของบ้าน

เมื่อคำศัพท์หน่วยกริยา “บิน” และ “ผ่าน” เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่น่ามาเรียงตามโครงสร้างภาษา จึงทำให้เราเห็นมโนทัศน์ของกริยาดังกล่าวที่มาประกอบกับหน่วยนามว่าทำหน้าที่อย่างไรกับหน่วยนามนั้น

ดังนั้นมโนทัศน์ของหน่วยศัพท์ต่างๆ ที่นำมาเรียงเป็นประโยคแสดงโครงสร้างทางภาษาจึงรวมกันเป็นโครงสร้างมโนทัศน์ที่แสดงให้เห็นภาพ “เครื่องบิน บิน ผ่าน หลังคาบ้าน”

แจ๊คเคนดอฟ (Jackendoff, 1992) (อ้างใน Saeed, 1997) กล่าวว่า โครงสร้างมโนทัศน์ คือ ความหมายของคำที่มาประกอบกันเป็นความหมายของประโยค เช่น ประโยคว่า “Bill went into the house.” ซึ่งประโยคนี้นี้ประกอบด้วยหน่วยนาม Bill หน่วยกริยา went หน่วยคุณศัพท์ into และหน่วยนาม house มาเป็นความหมายของประโยคที่แสดงให้เห็นโครงสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับการเคลื่อนที่ โดยสังเกตได้จากหน่วยกริยา “went” แสดงการเคลื่อนที่ ซึ่งมีผู้กระทำคือ “Bill” ด้วยวิธีการเข้าไป คือ “into” และสถานที่ที่บิลเข้าไป คือ “house” ดังนั้นจากโครงสร้างทางภาษาของ “Bill went into the house.” สามารถแสดงโครงสร้างมโนทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นภาพการเคลื่อนที่ของการกระทำของบิล เป็นต้น

2.2.3 การจำแนกประเภททางความหมาย (Semantic Categorization)

การจำแนกประเภท หมายถึง การจำแนกประเภทของสรรพสิ่งต่างๆ ออกเป็นกลุ่มตามคุณสมบัติของสรรพสิ่ง กล่าวคือ ถ้าสิ่งใดมีลักษณะหรือคุณสมบัติร่วมกับสมาชิกในกลุ่ม สิ่งเหล่านั้นก็สามารถถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกันได้

นักภาษาศาสตร์ได้นำแนวคิดการจำแนกประเภทตามแนวคิดทฤษฎีดั้งแบบมาใช้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภาษา เช่น การจัดกลุ่มของคำต่างๆ ซึ่งมีนักภาษาศาสตร์หลายคนได้ศึกษาไว้ดังนี้

อุngerเกอร์ และ ชมิท (Ungerer & Schmid, 1996) ได้กล่าวว่า ในการจัดกลุ่มของสิ่งมีชีวิตและสรรพสิ่งต่างๆ นั้น หลักในการจัดกลุ่มจะเน้นในเรื่องของโครงสร้างความสัมพันธ์ในลำดับชั้นและการอยู่รวมกลุ่มกัน (class inclusion) กล่าวคือ ในแต่ละกลุ่มนั้นจะมีตัวแทนกลุ่ม (superordinate class) ซึ่งถือเป็นต้นแบบ หรือตัวอย่างที่ดีที่สุดของกลุ่มนั้น และสมาชิกของแต่ละกลุ่ม (subordinate level) ซึ่งจะมีคุณลักษณะร่วมกับต้นแบบ ทำให้เราสามารถจัดลงในกลุ่มเดียวกันได้ ซึ่งคุณลักษณะที่มีร่วมกันนั้นอาจจะมีมากน้อยต่างกัน ทำให้สิ่งนั้นมีลักษณะความเป็นตัวอย่างที่ดีและไม่ดีของกลุ่ม เช่น กลุ่มของสัตว์ ภายในกลุ่มสามารถแบ่งย่อยลงไปได้อีก เช่น สุนัข แมว วัว ช้าง หนู เป็นต้น นอกจากนี้หากเจาะจงลงไปในกลุ่มของสุนัขยังสามารถแบ่งประเภทของสุนัขออกเป็นสายพันธุ์ต่างๆ ได้อีกเช่นกัน เช่น terriers, bulldogs, alsatians, poodles เป็นต้น นอกจากการจัดกลุ่มของสัตว์แล้ว ยังมีการจัดกลุ่มสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น ยานพาหนะ เราก็สามารถจัดกลุ่มยานพาหนะออกเป็นประเภทต่างๆ ได้ เช่น รถยนต์ รถตู้ รถจักรยาน แคร่เลื่อนหิมะ เป็นต้น นอกจากนี้ ในการที่เราจะจัดประเภทของสรรพสิ่งนั้น เราใช้คำต่างๆ ในกลุ่มบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะของสิ่งๆ นั้น เช่น การที่จะเจาะจงลงไปว่าเป็นสุนัขพันธุ์ใดนั้น เราก็จะใช้คำว่า poodles หรือ terriers เป็นต้น ซึ่งโครงสร้างของคำต่างๆ ในกลุ่มจะคล้ายกับโครงสร้างของการจัดประเภทในระดับพื้นฐาน กล่าวคือ จะเป็นคำที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคำต้นแบบ คำในกลุ่มนี้จะมีลักษณะเฉพาะเจาะจงที่ทำให้คำที่เป็นสมาชิกในกลุ่มนั้นสามารถถูกจำแนกออกจากคำในกลุ่มเดียวกันได้ ตัวอย่างเช่น ดอก dandelion และดอก daisy ดอกไม้ทั้งสองชนิดนี้เป็นคำที่จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน คือ กลุ่มดอกไม้ แต่มนุษย์ก็สามารถแยกดอกไม้ทั้งสองชนิดนี้ออกจากกันได้ว่าเป็นดอกไม้คนละประเภทกัน โดยดูจากลักษณะของรูปทรงและสี

รอช (Rosch, 1973) (อ้างใน Ungerer & Schmid, 1996) ได้ทำการทดลองในเรื่องของการรับรู้สีอีกเช่นกัน โดยให้เด็กหยิบสีที่เหมือนกัน แต่มีความเข้มและความสว่างของสีแตกต่างกัน และมีสีหลัก 1 สี ผลที่ออกมาคือ เด็กจะเลือกสีที่เป็นสีใจกลาง (focal color) มากกว่าสีอื่นๆ รอช ได้กล่าวว่า สีที่เป็นใจกลางนั้นถือได้ว่าเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดของสีแต่ละสี และถือได้ว่าเป็นสีต้นแบบ นอกจากนี้ เขาได้กล่าวถึงลักษณะต้นแบบของรูปทรงต่างๆ โดยศึกษาถึงลักษณะต้นแบบของสิ่งต่างๆ เช่น ในการตัดสินใจว่าสุนัขพันธุ์ใด น่าจะถือได้ว่าเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดของสุนัขได้ ซึ่งไม่เกี่ยวกับความชอบส่วนตัว และได้มีการจัดประเภทสิ่งมีชีวิต และสิ่งของต่างๆ ซึ่งมีการจัดลำดับ สิ่งที่อยู่ในอันดับต้นๆ ก็จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิ่งที่เป็นต้นแบบมากที่สุด เขาได้กล่าวว่า การที่จะจัดเป็นประเภทหรือกลุ่มใดนั้น จะถือหลักเกณฑ์ของความเป็นต้นแบบ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการคิด และการรับรู้

นอกจากนี้ คำๆ หนึ่งนอกจากจะถูกจัดลงในประเภทใดประเภทหนึ่งแล้ว ยังสามารถจัดอยู่ในประเภทอื่นๆ ได้ด้วย เช่น ในภาษาอังกฤษ คำว่า chair นอกจากเราจะจัดให้อยู่ในประเภทเก้าอี้แล้ว คำว่า chair ยังมีความหมายอื่นๆ ได้อีก เช่น หมายถึงประธานการประชุม ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าคำๆ หนึ่ง นอกจากจะมีความสัมพันธ์แบบหนึ่งต่อหนึ่งแล้ว คำๆ นั้นยังมีความสัมพันธ์กับกับคำอื่นๆ อีก หรืออาจถูกจัดเข้าในกลุ่มประเภทอื่นๆ ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความหมายของคำนั้นๆ เนื่องจากคำๆ หนึ่งไม่เพียงแต่จะมีความหมายตรงเท่านั้น แต่คำเหล่านั้นอาจนำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบอีกด้วย เช่น คำว่า เก้าอี้ มีความหมายเปรียบหมายถึงตำแหน่ง เป็นต้น

ในด้านการจัดกลุ่มของสรรพสิ่งต่างๆ ซาอี๊ด (Saeed, 1997) ได้กล่าวว่า ในการจัดกลุ่มนั้น จะยึดหลักคุณสมบัติที่เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต้องมีและขาดไม่ได้ เพื่อนำมาใช้อธิบายและจัดสิ่งต่างๆ ให้เป็นกลุ่ม ยกตัวอย่าง คำว่า woman เราจะตัดสินใจว่าสิ่งนั้นเป็น woman หรือไม่ เราจำเป็นต้องมีข้อมูลซึ่งเป็นคุณสมบัติของ woman ก่อน ซึ่งคุณสมบัติคือ “human” “adult” และ “female” คุณสมบัติเหล่านี้เป็นเสมือนเงื่อนไขว่า ถ้าสิ่งใดมีคุณสมบัติดังกล่าว สามารถถูกจัดให้เป็น woman ได้ ฉะนั้นในการจำแนกประเภทของสรรพสิ่งต่างๆ ในโลกนั้น มนุษย์เรามีความสามารถในการจำแนกสรรพสิ่งไว้ในประเภทเดียวกันหรือคนละประเภทกัน และเราจะยึดคุณสมบัติของสรรพสิ่งต่างๆ เช่น ถ้าสรรพสิ่งเหล่านั้นมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกัน ก็ถือว่าให้จัดสรรพสิ่งเหล่านั้นอยู่ในประเภทเดียวกัน

2.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกประเภท

เบอร์ลิน (Berlin, 1974) (อ้างใน Ungerer & Schmid, 1996) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการเรียกชื่อและการจำแนกประเภทของพืช ในภาษา Tzeltal ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ทางใต้ของประเทศเม็กซิโก จากการศึกษาพบว่าผู้บอกภาษามีการเรียกชื่อพรรณไม้ต่างๆ แบบสั้นๆ จากนั้นจึงมีการเจาะจงลงไปว่าเป็นพืชพันธุ์ใด โดยการเพิ่มคำขยายเข้าไป เช่น bean เป็นชื่อที่ใช้เรียกโดยทั่วไป จากนั้นเมื่อมีการเจาะจงว่าเป็นถั่วชนิดใด ก็จะมีการเติมคำขยายเข้าไป เช่น common bean หรือ black common bean เป็นต้น

ไฮเดอร์ (Heider, 1971) (อ้างใน Ungerer & Schmid, 1996) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคำเรียกสีของเด็กที่ Papua New Guinea ซึ่งคนในประเทศนี้จะมีสีที่เป็นสีใจกลางเพียง 2 สีเท่านั้น กล่าวคือ โมลา (mola) เป็นสีที่หมายถึง สีขาวรวมถึงสีร้อนต่างๆ และมิลิ (mili) เป็นสีที่หมายถึง สีดำและสีเย็นต่างๆ ดังนั้น Heider จึงสนใจที่จะศึกษาการรับรู้ และการจำแนกสีของเด็กๆ ใน

ประเทศนี้ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า สีที่เป็นสีใจกลาง (focal colors) จะเป็นสีที่ง่ายต่อการรับรู้ การเรียนรู้ และการจดจำ ตลอดจนสีใจกลางนั้นจะต้องมีลักษณะที่โดดเด่นกว่าสีที่ไม่ใช่สีใจกลาง (non-focal colors) นอกจากนี้แล้วยังพบว่า การเรียกชื่อของสีต่างๆ นั้นจะเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับสีที่เป็นสีใจกลาง

เบอร์ลิน และ เคย์ (Berlin & Kay, 1969) (อ้างใน Ungerer & Schmid, 1996) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเรียกชื่อสีใจกลางของแต่ละภาษา ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ในแต่ละภาษานั้นมีการจัดกลุ่มของสีแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม กลุ่มสีต่างๆ นั้นก็ถูกจัดโดยอิงจากสีใจกลาง (focal colors)

บราวน์ (Brown, 1958) และ เคย์ (Kay, 1971) (อ้างใน Ungerer & Schmid, 1996) ได้จัดกลุ่มของสีต่างๆ โดยใช้เกณฑ์ในการรับรู้ของมนุษย์ โดยมีทั้งหมด 3 เกณฑ์ ในการจัดกลุ่มสีต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านความแตกต่างระหว่างสิ่งมีชีวิตและวัตถุต่างๆ ที่มีในโลก ซึ่งเป็นความแตกต่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น สุนัข และ แก้ว มนุษย์สามารถแยกประเภทของสิ่งสองสิ่งนี้ออกจากกันได้ และความสัมพันธ์ระหว่างคำที่อยู่ในลำดับขั้นที่สูงหรือต่ำกว่า ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกัน

2. ด้านรูปร่างในการแยกประเภทในการจัดกลุ่มของสีต่างๆ นั้น เราสามารถใช้รูปร่างในการจำแนกสรรพสิ่งในระดับพื้นฐานออกจากกัน ซึ่งถ้าเรามองโดยรวมแล้วจะพบว่าสมาชิกในกลุ่มเดียวกันจะมีรูปร่างเหมือนกันหรือคล้ายกัน ในทางตรงข้ามสมาชิกต่างกลุ่มกันจะมีรูปร่างที่ต่างกันด้วย เช่น เราจะจัดสัตว์ต่างๆ เหล่านี้ไว้คนละกลุ่มกัน เนื่องจากขนาดของสัตว์แต่ละตัวมีขนาดต่างกัน เช่น หนู สุนัข ช้าง และปลาวาฬ เป็นต้น

3. ด้านลักษณะการเคลื่อนไหว กล่าวคือ เราสามารถใช้ลักษณะการเคลื่อนไหวของสรรพสิ่งมาจำแนกเป็นกลุ่มต่างๆ เพราะสิ่งของหรือสิ่งมีชีวิตที่ต่างกันย่อมที่จะมีการเคลื่อนไหวต่างกันด้วย เช่น ลูกบอล และแมว เนื่องจากลูกบอลสามารถถูกโยนและกลิ้งได้ ส่วนแมวจะเคลื่อนไหวหรือวิ่งเองได้ เป็นต้น

เทย์เลอร์ และ จอห์น (Taylor & John, 1989) ได้จัดกลุ่มทางความหมายของคำไว้หลายกลุ่ม เช่น นักจัดอยู่ในกลุ่มของคำนาม (nominal category) ซึ่งในกลุ่มของนกเองนี้ก็ยังมีสมาชิกต่างๆ ประกอบในกลุ่มนี้ด้วย เช่น “robin”, “penguin”, “eagle”, “ostrich”

เลคอฟฟ์ (Lakoff, 1987) ได้กล่าวถึง การจัดประเภทว่า ในการที่มนุษย์จะจัดประเภทสรรพสิ่งต่างๆ ให้อยู่ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้น เราจะต้องพิจารณาจากหน้าที่และลักษณะของสิ่งนั้นๆ มนุษย์จะสามารถจำแนกสิ่งต่างๆ โดยดูจากหน้าที่และลักษณะ เช่น แก้วที่ต่างจากโต๊ะ เป็นต้น

วอริตัน และ แชลลิส (Warrinton & Shallice, 1984) (อ้างใน Ungerer & Schmid, 1996) ได้พูดถึงการจัดกลุ่มของสรรพสิ่งต่างๆ โดยกล่าวว่า พืช สัตว์ และสิ่งของที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นนั้น ต่างก็มีหน้าที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ในการที่จะจัดกลุ่มสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ หรือสิ่งของต่างๆ ก็จะมีหน้าที่ของสิ่งนั้นๆ ตัวอย่างเช่น ชอล์ก ดินสอ และดินสอสี ทั้งสามอย่างต่างก็จัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน เพราะทั้งสามสิ่งนี้ต่างก็มีหน้าที่หลักเพื่อใช้วาดรูปและเขียน อย่างไรก็ตาม เมื่อเราพิจารณาถึงรายละเอียดของหน้าที่แล้วก็จะพบว่า ทั้งสามสิ่งนี้ต่างมีหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไปอีก

โคลแมน และ เคย์ (Coleman & Kay, 1981) (อ้างใน Ungerer & Schmid, 1996) ได้จัดกลุ่มของสิ่งต่างๆ และประสบการณ์ในระดับขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวกับการแสดงออก เหตุการณ์ต่างๆ และสถานที่ ซึ่งการที่จะจัดประเภทของสิ่งเหล่านี้จะต้องขึ้นอยู่กับภาพในใจและมุมมองของผู้ใช้ภาษาด้วย ในบางครั้งเราไม่สามารถจัดแบบลำดับขั้นได้ เช่น ประเภทของคำกริยา ซึ่งเป็นการยากที่จะจัดประเภทได้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับภาพในใจของผู้ใช้ภาษา ตัวอย่างเช่น คำว่า “กิน” ซึ่งคุณสมบัติของการกินนั้นจะต้องมี การตักอาหารจากปาก อ้าปาก กัด เคี้ยว และกลืน เป็นต้น ซึ่งหากเราแค่กัด เคี้ยว และกลืนเท่านั้น ก็ยังจัดได้ว่าเป็นคุณสมบัติของการกินอยู่ เช่น การกินแซนวิช การกินแอปเปิล หรือการกินซูป เป็นต้น แม้ว่าลักษณะการกินในแต่ละอย่างจะต่างกัน แต่ลักษณะการกินดังตัวอย่างนั้นก็ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มการกินเหมือนกัน เนื่องจากมีคุณสมบัติร่วมกัน

2.2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งชื่อในภาษาไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งชื่อในภาษาไทย ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาการตั้งชื่อในเชิงภาษาศาสตร์สังคม ไม่ได้เป็นการศึกษาในเชิงความหมาย อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นถึงความเป็นมาในการศึกษาเรื่องการตั้งชื่อ ผู้วิจัยจึงนำงานดังกล่าวมากล่าวถึงดังต่อไปนี้

สุภาพรณ ณ บางช้าง (2527) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยปี พ.ศ. 2525 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อในเรื่องของจำนวนพยางค์ ที่มาของภาษา ว่าเป็นภาษาไทยหรือภาษาต่างประเทศภาษา

ไต่บ้าง และความหมายซึ่งสามารถสะท้อนคตินิยม ความเชื่อ และลักษณะความเป็นอยู่บางประการของคนไทยในสมัยต่างๆ งานวิจัยชิ้นนี้มีขอบเขตของการศึกษา คือ ศึกษาเฉพาะชื่อจริงของผู้มีสัญชาติไทย ทั้งชายและหญิงที่อาศัยอยู่ในเมืองหลวง ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยปี พ.ศ. 2525 และศึกษาทั้งชื่อของฝ่ายราชสกุลและชื่อของสามัญชน แหล่งข้อมูลที่น่ามาศึกษาได้จากการรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น พระราชพงศาวดาร และจากการสุ่มตัวอย่างรายชื่อประชากรของกองทะเบียน กระทรวงมหาดไทย รายชื่อจากบัญชีสถิติบัตรเด็กเกิดใหม่ของอำเภอปทุมวัน กรุงเทพมหานคร และรายชื่อจากสมุดโทรศัพท์ พ.ศ. 2525

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนไทยฝ่ายสามัญชน พบว่าชื่อจะมีจำนวนพยางค์มากขึ้น กล่าวคือ สมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาถึงธนบุรี ชื่อมีจำนวนพยางค์ 1 พยางค์ ถึง 2 พยางค์ แต่ในสมัยปี พ.ศ. 2524 ถึงปี พ.ศ. 2525 ชื่อมีจำนวน 1 พยางค์ ถึง 6 พยางค์ และชื่อของเพศชายมีจำนวนพยางค์น้อยกว่าชื่อของเพศหญิงเกือบทุกสมัย ในด้านที่มาของภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อ พบว่าในสมัยสุโขทัย ชื่อที่ตั้งขึ้นมีที่มาจากภาษาไทยทั้งหมด และเริ่มมีการใช้ชื่อที่มาจากภาษาบาลี-สันสกฤตในสมัยอยุธยาถึงสมัยธนบุรี และในสมัยปี พ.ศ. 2524 ถึง ปี พ.ศ. 2525 มีการใช้ชื่อที่มาจากภาษาบาลี-สันสกฤตมากกว่าภาษาไทย นอกจากนี้มีการเริ่มใช้ภาษาเขมรในการตั้งชื่อในสมัยรัชกาลที่ 1 และมีการใช้เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ในการตั้งชื่อของเพศชายและเพศหญิงจัดได้ว่าไม่มีความแตกต่างในเรื่องที่มาของภาษา

ในส่วนของความหมายที่ใช้ในการตั้งชื่อ จำแนกได้เป็น 4 หมวด ดังนี้

หมวดที่ 1 คำนามที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ต้นไม้ ดอกไม้, สัตว์และอวัยวะของสัตว์, คน, อวัยวะของคน, ธรรมชาติ, ธาตุ, ของใช้ และสถานที่

หมวดที่ 2 คำนามที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความเจริญ ชื่อเสียง บุญ มงคล, อำนาจ, ชัยชนะความสุข, ความงาม, คุณลักษณะ, ความประพฤติ, จิตใจ, ตระกูล, เทพ, เวลา เดือน ปี และอื่นๆ

หมวดที่ 3 กิริยาอาการ ได้แก่ อาการมั่นคงรักษา, อาการตกแต่ง ส่งเสริม, อาการเคลื่อนไหวและอาการคิด

หมวดที่ 4 ลักษณะ ได้แก่ รูปร่างลักษณะท่าทาง, คุณภาพ, ปริมาณ, ลำดับเครือญาติ, รสกลิ่น, เสียงและสี

ความหมายของชื่อที่สะท้อนคตินิยม ความเชื่อ และลักษณะความเป็นอยู่บางประการของคนไทยในสมัยต่างๆ มีดังนี้

1. สมัยสุโขทัย

ชื่อมักมีความหมายแสดงลำดับญาติ ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว เช่น อ้าย เอื้อย

2. สมัยอยุธยาถึงธนบุรี

ชื่อมักมีความหมายแสดงรูปธรรม เช่น แดง ทองคำ และความหมายที่เป็นนามธรรม อันแสดงถึงคติทางพระพุทธศาสนา เช่น พร บุญช่วย

3. สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5

ชื่อมักมีความหมายที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เกี่ยวกับรูปธรรม กิริยาอาการต่างๆ นอกจากนี้ยังพบชื่อที่แสดงความสัมพันธ์ในครอบครัวว่าเป็นลูกคนโต คนกลาง หรือคนเล็ก เช่น เอมใหญ่ เมน้อย ซึ่งแตกต่างจากสมัยสุโขทัยที่มีลักษณะการบอกลำดับที่

4. สมัยปี พ.ศ. 2479 ถึงปี พ.ศ. 2486

ชื่อที่ปรากฏมีทั้งชื่อที่แสดงความหมายตามคตินิยมเดิม เช่น จัน ยิ้ม และชื่อที่แสดงถึงความรู้ ความฉลาด เช่น โกวิท ปรีชา ประวิต แสดงให้เห็นถึงความเจริญทางการศึกษาของสังคมในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังเริ่มมีการนำคติการตั้งชื่อตามคัมภีร์นามทักษาปกรณ์มาใช้ในการตั้งชื่ออีกด้วย

5. สมัยปี พ.ศ. 2524 ถึงปี พ.ศ. 2525

ในสมัยนี้นิยมการตั้งชื่อตามคัมภีร์นามทักษาปกรณ์ ชื่อของเพศชายมักมีความหมายประเภทอำนาจ และชัยชนะ ส่วนชื่อของเพศหญิงมักมีความหมายที่แสดงถึงความงามและมีความนิยมชื่อที่แสดงถึงความรู้ ความฉลาด เช่น อีรวิทย์ พิษญา นอกจากนี้ยังมีการตั้งชื่อโดยผสมชื่อของพ่อกับแม่ และชื่อที่มีรูปลักษณะทางภาษาที่แปลกๆ มากกว่าสมัยที่ผ่านมา เช่น คัชรินี กุรุพิวล

วรจกณา สว่างตระกูล (2540) ศึกษาภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อจริงของคนไทยในกรุงเทพมหานคร งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อจริงในเรื่องจำนวน พยางค์ การสร้างคำ ที่มาของภาษา และความหมาย ตามตัวแปรเพศและอายุ ตัวอย่างประชากรที่ศึกษาคือ ชื่อจริงของผู้มีสัญชาติไทยที่เป็นสามัญชนที่มีชื่ออยู่ในฐานข้อมูลการทะเบียนราษฎรของสำนักงานเขต 4 เขต ในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ สำนักงานเขตพระนคร เขตสัมพันธวงศ์ เขตบางคอแหลม และเขตคลองสาน โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างประชากรเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอายุมากและกลุ่มอายุน้อย รวมทั้งหมด 1,040 ชื่อ ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างเขตละ 260 ชื่อ สามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม ดังนี้คือ ชื่อของเพศชาย-กลุ่มอายุมาก ชื่อของเพศหญิง-กลุ่มอายุมาก ชื่อของเพศชาย-กลุ่มอายุน้อย และชื่อของเพศหญิง-กลุ่มอายุน้อย

ผลการศึกษาพบว่า ในเรื่องจำนวนพยางค์ ชื่อของเพศชายในทุกกลุ่มอายุมีจำนวนพยางค์ น้อยกว่าชื่อของเพศหญิง และชื่อของกลุ่มอายุมากทั้งในเพศชายและเพศหญิงมีจำนวนพยางค์น้อยกว่าชื่อของกลุ่มอายุน้อย

ในส่วนของการสร้างคำ ชื่อของเพศชายในทุกกลุ่มอายุมีการสร้างคำที่ซับซ้อนน้อยกว่าชื่อของเพศหญิง กล่าวคือ ชื่อของเพศชายมีการสร้างคำที่เป็นคำโดดมากที่สุด และชื่อของกลุ่มอายุมากจะมีการสร้างคำที่ซับซ้อนน้อยกว่าชื่อของกลุ่มอายุน้อยในเพศเดียวกัน คือมีการสร้างคำที่เป็นคำโดดมากที่สุด ในส่วนที่มาของภาษา ผลการศึกษาพบว่า ชื่อของเพศชายและเพศหญิงในกลุ่มอายุมากมีที่มาของภาษาที่เป็นภาษาไทยมากที่สุด ส่วนชื่อของเพศชายและเพศหญิงในกลุ่มอายุน้อยมีที่มาของภาษาที่เป็นภาษาบาลี-สันสกฤตมากที่สุด

ด้านความหมายที่ใช้ในการตั้งชื่อในกลุ่มอายุเดียวกัน ชื่อของเพศชายมักจะมี ความหมายเกี่ยวกับอำนาจ ชัยชนะ ความเป็นเลิศ ความกล้าหาญ มากที่สุด ในขณะที่ชื่อของเพศหญิงมีความหมายเกี่ยวกับความงาม ความบริสุทธิ์ มากที่สุด

วนิดา เจริญสุข (2532) ศึกษา नामสกุลของคนไทยเชื้อสายจีน โดยใช้วิธีการทาง อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantics) งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์ในการตั้ง नामสกุล ความหมายของ नामสกุล และค่านิยมที่สะท้อนจากความหมายของ नामสกุล งานวิจัยครั้งนี้พิจารณาเฉพาะ नामสกุลของคนไทยเชื้อสายจีน ที่มีหลักฐานว่าเปลี่ยนมาจากแซ่จีน และ ความหมายของแต่ละหน่วยศัพท์ที่ประกอบขึ้นเป็น नामสกุล ทั้งนี้ไม่ศึกษาความหมายของทั้ง नामสกุล ที่มาของ नामสกุล และโครงสร้างของ नामสกุล ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยมาจากการสุ่ม ตัวอย่าง नामสกุลที่มีผู้ขอเปลี่ยนจากแซ่จีน ที่แผนกทะเบียนชื่อบุคคล กองทะเบียนกลาง กระทรวงมหาดไทย โดยเรียง नामสกุลทั้งหมดตามลำดับตัวอักษร แล้วตัด नामสกุล 5 อันดับแรกที่ ขึ้นต้นด้วยคำเดียวกันมาเป็นข้อมูล เช่น नामสกุลที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “กร” ได้แก่ กรพานิชกุล กร รัชนีกุล กรวิลาศ กรศิริวิไล และกรไสว

ผลการศึกษาพบว่า หลักเกณฑ์ในการตั้ง नामสกุลของคนไทยเชื้อสายจีนมี 2 วิธี วิธีที่หนึ่งคือ ตั้ง नामสกุลโดยรักษาเค้าหรือความสัมพันธ์กับแซ่เดิม มี 3 ลักษณะ ลักษณะแรกพบมากที่สุดคือ มีเค้าทางด้านเสียงของแซ่เดิม เช่น नामสกุล “กู้เชิดวงศ์” มาจาก “แซ่กู้” ลักษณะที่สองพบรองลงมาคือ มีเค้าทางด้านความหมายของแซ่เดิม เช่น नामสกุล “แดงวิจิตรตระการ” มาจาก “แซ่ฮั่ง” (ฮั่ง=สีแดง) ลักษณะที่สามพบน้อยที่สุดคือ มีเค้าทางด้านเสียงและความหมายของแซ่เดิม เช่น नामสกุล “ไต้ะวิเศษสุข” มาจาก “แซ่ไต้ะ” (ไต้ะ=วิเศษ) วิธีที่สองพบบากกว่าวิธีที่หนึ่ง คือ ตั้ง

นามสกุลโดยไม่มีคำหรือความสัมพันธ์กับแซ่เดิม มี 2 ลักษณะ ลักษณะหนึ่งคือ ตั้งนามสกุลโดยไม่มีคำทางด้านเสียงและความหมายของแซ่เดิม เพราะแซ่เดิมสืบความหมายไม่ได้ เช่น เดิม “แซ่เลี้ยว” ตั้งใหม่เป็นนามสกุล “ภาพิจิตรศิลป์” และอีกลักษณะหนึ่งคือ ตั้งนามสกุลโดยไม่มีคำทางด้านเสียงและความหมายของแซ่เดิม ทั้งที่สามารถสืบความหมายของแซ่เดิมได้ เช่น เดิม “แซ่นิม” (นิม=ปา) ตั้งใหม่เป็นนามสกุล “เหมือนแก้วจินดา”

ทางด้านความหมายของนามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีน พบว่านำความหมายที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคลมาตั้งเป็นนามสกุล 34 ความหมาย ความหมายที่พบมากที่สุดคือ ความเป็นเลิศ รองลงมาคือ ความมั่งคั่งร่ำรวย และความเจริญรุ่งเรือง ตามลำดับหน่วยศัพท์ที่ใช้แสดงความหมายมีทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี-สันสกฤต โดยพบหน่วยศัพท์ที่เป็นภาษาไทยน้อยกว่าหน่วยศัพท์ที่เป็นภาษาบาลี-สันสกฤต และยังพบว่านามสกุลประเภทที่มี 3 หน่วยศัพท์มีมากที่สุด และนามสกุลประเภทที่มี 5 หน่วยศัพท์มีน้อยที่สุด

ค่านิยมที่สะท้อนจากความหมายของนามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีนนั้น พบว่ามี 6 ประการ เรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ค่านิยมเกี่ยวกับสิ่งที่ปรารถนาในชีวิต ค่านิยมเกี่ยวกับความรู้ความสามารถ ค่านิยมเกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ ค่านิยมเกี่ยวกับคุณสมบัติของคน ค่านิยมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และค่านิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง (2544) ศึกษาชื่อหมู่บ้านในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างคำ ผลจากการศึกษาพบว่าชื่อหมู่บ้านที่เป็นคำพยางค์เดียวและตามหลังคำว่าบ้าน มีจำนวนไม่มากนัก เช่น บ้านบึง (จังหวัดกาญจนบุรี) บ้านใหม่ (จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) บ้านบ่อ (จังหวัดเพชรบุรี) บ้านห้วย (จังหวัดราชบุรี) บ้านไร่ (จังหวัดสมุทรสงคราม) บ้านไร่ (จังหวัดสมุทรสาคร) เป็นต้น

ส่วนชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 2 คำ โดยคำแรกเป็นคำโดดและถือว่าเป็นคำหลัก มักจะเป็นคำนามที่บอกสภาพภูมิประเทศ ชื่อพรรณไม้ ชื่อสัตว์ อาชีพ สถานที่ก่อสร้าง ส่วนคำที่ 2 เป็นคำโดดเช่นเดียวกัน แต่เป็นคำขยายคำหลัก มักเป็นชื่อเฉพาะ ชื่อพืชหรือสัตว์ คำบอกคุณลักษณะ คุณสมบัติหรือขนาด พบว่ามีใช้มากที่สุด เช่น บึงหล่ม ดอนจิว ป่าดิบ ต้นมะพร้าว (จังหวัดกาญจนบุรี) เกาะเล็ก หุ่นปรี๊ด บัวแดง ไร่ชิง สอนถั่ว (จังหวัดนครปฐม) โคกรัก หุ่นเคล็ด นาห้วย สอนส้ม ไร่ใหม่ (จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) โคกหลวง คลองกก ศาลเจ้า โรงหมู (จังหวัดสมุทรสาคร)

ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 2 คำ โดยคำแรกเป็นคำโดดและถือว่าเป็นคำหลัก มักจะเป็นคำนามที่บอกสภาพภูมิประเทศ ชื่อพรรณไม้ ชื่อสัตว์ อาชีพ สถานที่ก่อสร้าง ส่วนคำหลังเป็นคำผสมเช่นเดียวกัน แต่เป็นคำขยายคำหลัก มักเป็นชื่อเฉพาะ หรือคำบอกลักษณะเฉพาะ ชื่อหมู่บ้านประเภทนี้มีใช้ค่อนข้างมาก เช่น บางปลาหมอ ท่าลิงลม ห้วยปลาตุก (จังหวัดเพชรบุรี) คลองอู่เรือ ห้วยสวนพลู โคกดับเปิด (จังหวัดราชบุรี) บางแม่มาย ท่าดินเหนียว ไร่ช่องลม (จังหวัดสุพรรณบุรี) บางช้างตาย บางนางจัน (จังหวัดสมุทรสงคราม) เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วยังพบชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 3 คำ คำแรกและคำที่ 2 มักเป็นคำบอกสภาพภูมิประเทศ พรรณไม้ ชื่อสัตว์ ส่วนคำที่ 3 เป็นคำขยายบอกอายุ ลักษณะ ทิศทาง หรือชื่อเฉพาะ เช่น หนองบางเก่า (จังหวัดกาญจนบุรี) ท่าเสาใหม่ (จังหวัดนครปฐม) ดอนแหลมใหญ่ (จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) แคววังใหญ่ (จังหวัดเพชรบุรี) บางยายทรัพย์ (จังหวัดเพชรบุรี) บางสะแกน้อย (จังหวัดสมุทรสงคราม) ดอนลาวใหม่ (จังหวัดสมุทรสาคร) เป็นต้น

ส่วนชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 4 คำ พบว่ามีจำนวนน้อยมาก เช่น หนองหญ้าดอกขาว (จังหวัดกาญจนบุรี) สามแยกวัดกลาง (จังหวัดนครปฐม) สี่แยกทับสะแก (จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) หนองชุมพลล่าง (จังหวัดเพชรบุรี) คลองวัดหลักหัก (จังหวัดราชบุรี) ดอนแควงตาล (จังหวัดเพชรบุรี) คลองสวนกลางใหญ่ (จังหวัดสมุทรสงคราม) เป็นต้น

นอกจากจะมีการใช้คำไทยล้วนๆ ในการตั้งชื่อหมู่บ้านแล้ว ยังมีการใช้คำบาลีสันสกฤต ในการตั้งชื่อหมู่บ้าน แต่มีจำนวนไม่มากนัก เช่น คลองราษฎร์เจริญ คูหาสวรรค์ (จังหวัดราชบุรี) คลองดาวดึงส์ อินทรประเสริฐ (จังหวัดสมุทรสงคราม) คลองลิขิต ศิริมงคล (จังหวัดสมุทรสาคร) เป็นต้น